

O‘QISH DARSLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI HAMDA ULARNING TA’LIMYIY- TARBIYAVIY AHAMIYATI

MADINA XURRAMOVA ABDUNAZAR QIZI

Termiz davlat pedagogika instituti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda o‘qish darslarining ta’limiy-tarbiyaviy ahamiyati va ularga kerakli bilim ko‘nikmalarni yetkazib berish yo‘llari haqida ma’lumotlar yoritilgan. O‘qish darslari orqali bolalarning fikrlash usullarini yuksaltirish haqida keng ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: DTS, analitik, sintetik bosqichlar, tez o‘qish, ongli o‘qish, innotatsiya, ta’lim.

KIRISH: Boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslari o‘z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko‘ra ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi. Negaki uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta’limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta’limini o‘qish ta’limisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. O‘quvchi matni to‘g‘ri, tez, tushunib o‘qish, mazmunini o‘zlashtirish bilan ilk bor o‘qish darslarida yuzlashadi. O‘qish darslari orqali o‘quvchilarning Davlat ta’lim standarti (DTS) talablari bo‘yicha o‘zlashtirishlari ko‘zda tutilgan o‘quv-biluv ko‘nikma-malakalarida hamda bilimlarni egallashlariga yo‘l ochiladi. Aynan o‘qish ta’limida insonning, avvalo, o‘zligini, qolaversa olamni anglashga bo‘lgan intilishlariga turtki beriladi. Shu maqsadda „O‘qish kitobi“ darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o‘rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqloq va milliy-ma’naviy qadriyatlar, xalqlar do‘stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo‘yicha atroflicha tushunchalar berishga mo‘ljallangan badiiy, axloqiy-ta’limiy, ilmiy ommabop asarlar kiritiladi. Bu vazifalarni bajarishning aniq yo‘li bo‘lishi zarur. Yaxshi o‘qish malakalarining sifatlari va ularni takomillashtirish yullari. Yaxshi o‘qish malakalarining sifatlari to‘g‘ri, tez, ongli va ifodali o‘qish kiradi va ular o‘qish darslarida o‘zaro bog‘liq xolda takomillashtiriladi, bu to‘rt o‘qish sifati bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Ongli o‘qish asosiy hisoblanadi, chunki o‘quvchi tez qisqa o‘qiganini anglamasa bunday o‘qish talabga javob bermaydi, o‘qiganini tushunmaslikka olib keladi. To‘g‘ri o‘qish ongli o‘qishga xizmat qiladi. Tez, to‘g‘ri, ongli o‘qish ifodali o‘qishning asosi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘qish darslari savod o‘rgatish davrida o‘quvchilarni bo‘g‘in, so‘z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o‘qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyushtirilsa, o‘qish texnikasi egallangandan so‘ng o‘qish muayyan mavzular bo‘yicha tanlangan badiiy, ilmiy-ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi. Boshlang‘ich sinf „O‘qish kitobi“ darsliklariga kiritilgan muayyan mavzular o‘quvchilarni badiiy adabiyotning sehrli olamiga olib kirishi, dunyoqarashlarini milliy istiqlol mafkurasi asosida to‘g‘ri shakllantirishga qaratilishi bilan belgilanadi. Shunga ko‘ra, o‘qish darslarining yetakchi xususiyati o‘quvchilarning savodxonligini ta‘minlash bilan birga, o‘quvchilarni milliy mafkura asosida yuksak axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga qaratiladi. Boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslarida o‘rganiladigan asarlarning mavzu doirasi ancha keng bo‘lib, ular ona tabiat, yil fasllari, xalq og‘zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, milliy istiqlol va ma‘naviyat kabi umumiy mavzular doirasida birlashtirilgan. O‘qish darslari uchun tanlangan mavzular o‘quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo‘yicha ham bilim va tarbiya berishni ko‘zda tutadi. Bular ichida istiqlol, vatan, ma‘naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko‘zlangan maqsad o‘zlikni anglash, istiqlol, vatan va tabiat bilan bog‘liq tuyg‘ularni uyg‘otishdir. Vatanparvarlik, atrofimizdagi olam, mehnatsevarlik kabi mavzular o‘qish darsliklaridagi keng qamrovli mavzulardan bo‘lib, 2-sinf „O‘qish kitobi“dagi „Ona yurtim-oltin beshigim“ bo‘limiga kiritilgan, “O‘zbekistonim” {H. Imonberdiyev), “Istiqlol” (J.Jabborov), “O‘lka” (E.Vohidov), “Yur tog‘larga” (U .Nosir), 3-sinfda “Ona bitta, Vatan yagona” bo‘limidagi “Vatan haqida she‘r” (A.Avloniy), “O‘zbekim” (E.Vohidov), “Vatan mo‘tabardir” (X .Davron), “Bilib qo‘yki, seni Vatan kutadi” (T. Malik), 4-sinfda “O‘zbrkiston — Vatanim manim” bo‘limidagi “Serquyosh o‘lka” (Z. Diyor), „Iqboli buyuksan” (A. Oripov), „Toshkentnoma” (M .Shayxzoda), „Xarira” (N .Norqobil) kabi asarlar misolida atroflicha tahlilga tortiladi. Ijtimoiy-tarixiy mazmundagi mavzular Vatanimiz o‘tmoshini, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug‘ siymolar tomonidan amalga oshirilgan ishlar, tarixiy sanalar to‘g‘risida muayyan tasavvur beradi. Beruniy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajdodlarimiz haqidagi matnlar shular jumlasidandir. Bu xildagi asarlar o‘quvchilarni faqat o‘tmishimiz bilan tanishtirib qolmasdan, Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas‘uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. Ularda Vatanga muhabbat tuyg‘usi shu tariqa shakllanadi. Vatanimiz

o‘tmishi haqida hikoya qilingan asarlar bilan tanishish va ularni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar o‘tmish bilan bugungi kunni taqqoslash imkoniga ega bo‘ladilar, jamiyat taraqqiyoti xususida qisqacha bo‘lsada, tushuncha hosil qiladilar. „O‘qish kitobi“ darsliklaridagi barcha mavzular o‘quvchilarga ta’lim -tarbiya berish bilan birga, ularning lug‘atini boyitishga, og‘zaki va yozma nutqini to‘g‘ri shakllantirish va nutq madaniyatini o‘stirishga ham qaratiladi. Amaldagi „O‘qish kitobi“ darsliklarida materiallarning sinfdan sinfga o‘tgan sari mavzu jihatidan ham, mazmun jihatidan ham kengaya borishi hisobga olingan. Masalan, 1-sinfda o‘rgatiladigan „Ajdodlarimiz — faxrimiz“, „Hr ~ aql chirog‘i“, „Zumrad bahor“, „Kumush qish“ kabi mavzular 2—4-sinflarda ham davom ettirilgan. Bu esa o‘quvchilarning oldingi bilimlarini to‘ldiradi va boyitadi. Uzluksiz ta’limning boshqa bosqichlaridan farqli o‘laroq, boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslarida o‘quvchilarning o‘qish malakalarini shakllantirish, asar matni ustida ishlash ta’limning didaktik maqsadi hisoblanadi. U turli mavzudagi matnlar ustida ishlash orqali ma’naviy-ahloqiy, adabiy-estetik tarbiya bilan chambarchas bog‘lab olib boriladi. Darsliklardagi har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o‘quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishiga alohida e’tibor qaratiladi. O‘quvchilar darsliklar yordamida o‘zlashtiriladigan bilim, ko‘nikma va malakalarining kelajak hayotda zarur bo‘lishini tushunib yetishishlariga erishish o‘qituvchilar oldidagi muhim vazifalardandir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha DTS va „Ona tili“ o‘quv dasturida o‘qish ta’limi oldiga qo‘yilgan talablarni amalga oshirish sinfdan o‘qishni to‘g‘ri tashkil qilish, o‘qitish bosqichlari, tamoyillari va metodlari, birinchi navbatda, ilg‘or pedagogik texnologiyalardan o‘rinli foydalanishga ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Umuman olganda, o‘qish darslari oldiga qo‘yiladigan didaktik vazifalar quyidagilardan iborat:

1. O‘quvchilarda yaxshi o‘qish sifatlari: to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qishlarini shakllantirish.
2. O‘quvchilarni kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o‘rgatish, kitobga muhabbat uyg‘otish; ularni oddiy kitobxonadan chuqur m ulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko‘tarish.
3. O‘quvchilarning atrof-muhit haqidagi bilimlarini kengaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish.

4. O‘quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan yetuk va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash.

5. O‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini va adabiy-estetik tafakkurini o‘stirish.

6. O‘quvchilarning xayolot olamini boyitish.

7. Elementar adabiy tasavurlarini shakllantirish. Shuni unutmaslik kerakki, har bir ta’limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo‘lib, ular zamonaviy o‘qitish usullari bilan boyitib borilmoqda. Bu vazifalar boshqalari bilan o‘zaro bog‘liq holda va sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlari jarayonida hal qilinadi.

O‘qish malakalari deganda badiiy asar matnini to‘g‘ri, tez, ongli va ifodali o‘qish tushuniladi. O‘qish darslarida o‘quvchilarning o‘qish malakalari shakllantiriladi va takomillashtiriladi. O‘qish malakasining sifatlari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning asosi ongli o‘qish hisoblanadi. O‘quvchi matnni tez va to‘g‘ri o‘qish bo‘lib, ularning asosi ongli o‘qish hisoblanadi. O‘quvchi matnni tez va to‘g‘ri o‘qish bo‘lib, ularning asosi ongli o‘qish hisoblanadi. O‘qish so‘z ma’nosini idrok qilish bilan amalga oshadi. O‘quvchilar sintetik bosqichga 3-sinfda o‘tadilar. Bundan keyingi yillarda o‘qish avtomatlasha boradi. O‘qish darslarida asar ustida ishlashni shunday tashkil etish kerakki, asar mazmunini tahlil qilish o‘qish malakalarini takomillashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lsin. To‘g‘ri o‘qish. To‘g‘ri o‘qish deganda xato qilmasdan, yanglishmasdan o‘qish tushuniladi, ya’ni to‘g‘ri o‘qish so‘zning tovush-harf tarkibini, grammatik shakllarini buzmasdan, so‘zdagi tovush yoki bo‘g‘inni tushirib qoldirmay, o‘qish malakalari va ularni takomillashtirish usullari boshqa tovushni qo‘shmay, harflar o‘rnini almashtirmay, aniq talaffuz qilib, so‘zga urg‘uni to‘g‘ri qo‘yib o‘qish hisoblanadi.

XULOSA

Bugungi kunda yoshlarning kitobga bo‘lgan qiziqishlarini yanada kuchaytirish maqsadida bir qator qo‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda, shu bilan birga, shuni

ta'qidlash lozimki, O'zbekistonda har yili yoshlarni bo'sh vaqtlarini mazmunli va kitobdga bo'lgan mehrlarini yanada uyg'otish maqsadida Respublika bo'ylab turli xil tanlovlar o'tkazilmoqda, shulardan biri “Yosh kitobxon” tanlovidir. Bu tanlov orqali bir qator yoshlar 50, 60 dan ziyod kitoblarni o'qib Spark va bir qator qimmatbaxo sovg'alarni qo'lga kiritishmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev takidlaganlaridek “Kitob o'qi Spark yutib ol, ota-onangni xursand qil”, bu degani qancha kitob o'qisak, bizning bilimimiz, dunyo qarashimiz va tassavur doiramiz ham kengayib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A. Zunnunov va boshq. Adabiyot o'qitish metodikasi. — T.: „O'qituvchi41,
2. A. Rafiyev. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi. — T.: 2003.
3. A. G'ulomov. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. - T.: „O'qituvchi”, 1992.
4. B. Ma'qulova, T. Adashboyev. Kitobim - oftobim (1 -sinf uchun sinfdan tashqari o'qish kitobi). — T.: „O'qituvchi”, 1999.
5. B. Ma'qulova, S. Sa'diyeva. Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari (1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma). — T.: „O'qituvchi”, 1997.
6. Y. Abdullayev. Eski maktabda xat-savod o'rgatish. - T.: „O'qituvchi”, 1960.
7. K. Qosimova. Boshlang'ich sinflarda imlosi qiyin so'zlarni o'rgatish. — T.:

Research Science and
Innovation House